

Internal Factors Influencing State-Building and Nation-Building in Afghanistan: An Expert Perspective (2001–2022)

Sayed Borhan Altafe Corresponding Author PhD student in international Relations, University of Guilan, Rasht, Iran. borhan.altafy@gmail.com

Ahmad Jansiz Associate Professor, University of Guilan Department of political Science and International Relations, Guilan, Rasht, Iran. Jansiz@yahoo.com

Mehdi Hedayati Shahidani Associate Professor, University of Guilan Department of political Science and International Relations, Guilan, Rasht, Iran. mehdi.hedayti88@gmail.com

Article Info

Article Type:
Reserch Article

Date received:
2025/04/11

Date approved:
2026/ 06/21

ABSTRACT

This research was conducted through in-depth interviews with 15 university professors and international relations specialists. The study is grounded in a conceptual theoretical framework that integrates concepts such as fragile state, social constructivism, elite circulation, and mosaic society. Using thematic analysis, the research identifies the most significant internal factors affecting the state–nation building process in Afghanistan from the viewpoint of academic experts and international relations scholars. The central question of the study is: which elements and components do university professors and international relations experts consider the most important internal factors in state–nation building in Afghanistan between 2001 and 2022? According to the findings, participants generally highlighted four major themes: the rapid growth of media, the formation of an electoral system, the social and political participation of women, and the emergence of civil society over the past two decades as key internal factors in the state–nation building process. However, respondents also noted that all these influential factors faced significant challenges, including a fragile state, lack of rule of law, administrative corruption, and dependence on foreign support. The results indicate that during the two decades of the republican system, the process of state–nation building was undermined and ultimately failed due to the intensification and expansion of the aforementioned challenges and other external influencing factors.

Cite this Article: Altafe, S B , Jansiz, A and Hedayati Shahidani, M . (2026). Internal Factors Influencing State-Building and Nation-Building in Afghanistan: An Expert Perspective (2001–2022). *International Relations Researches*, 16(1), 125-155. doi: 10.22034/irr.2025.540497.2748.



© Author(s)

Publisher: Iranian Association of International Studies

DOI: 10.22034/irr.2025.540497.2748.



Introduction

The phenomenon of state–nation building is vital for global security and sustainable development. It involves two components: state-building, which refers to the development of governance institutions, and nation-building, which focuses on fostering a shared identity. In the Global South, this process is relatively recent and often lacks indigenous roots, typically emerging through top-down approaches. In Afghanistan, state–nation building began after the fall of the Taliban in 2001, within a context of ethnic diversity and identity fragmentation. Formal institutions were established, elections were held, and public services such as education and healthcare were partially developed. Media growth, civil society formation, women’s empowerment, and political participation were also strengthened.

However, challenges persisted: institutional dependency on foreign aid, administrative corruption, informal power structures, local rivalries, active armed groups, foreign influence, and issues like narcotics and insecurity. The research problem centers on identifying key internal factors and challenges affecting Afghanistan’s state–nation building during the Republic era (2001–2022). This research uniquely applies thematic analysis based on interviews with university professors and international relations experts. The goal is to explore the process from the perspective of academic elites and provide deeper insight into the dynamics of state–nation building in Afghanistan.

Conceptual Framework of the Research

State–nation building is one of the subjects that has received significant attention in the recent century. In this process, a political society seeks to achieve, preserve, and enhance its independence through the accumulation of power and the development of institutional capacity. Such a goal depends on increasing social–national cohesion and integration, as well as political stability within the country. Accordingly, the literature and conceptual framework of this research is formed by the combination of the concepts of fragile state, social structuralism, elite circulation, and mosaic society.

Methodology

After sending the research questions to 20 university professors and experts in international relations, the researcher succeeded in conducting in-depth conversations with 15 of them via the WhatsApp social network. The data obtained from these in-depth interviews were initially coded and then categorized into two main sections: the influential factors in the state–nation building process and the challenges of state–nation building in Afghanistan. The researcher identified the most significant influencing factors as the main themes of the study and then extracted the related propositions, presenting them in a thematic analysis coding table. The same method was applied in the section on the challenges of state–nation building.

Discussion

Based on the findings of this research, Afghanistan has witnessed the formation of formal institutions, the drafting of a constitution, and the development of public services in areas such as media, elections, women, human rights, and social and political participation of the people over the past two decades. These are considered among the key factors influencing the process of state–building and nation–building in the country. According to the participants in this study, four important and influential factors in Afghanistan’s state- and nation-building process are: the quantitative and qualitative growth of media, the formation of the electoral process, the establishment and strengthening of civil society, and finally, the prominent role of women in Afghanistan’s social and political affairs. The interviewees of this research have collectively identified four serious factors fragile state, lack of nationwide



rule of law, corruption, and foreign dependency as major challenges to the state- and nation-building process.

Conclusion

This article, has been compiled based on a conceptual framework that includes concepts such as fragile state, institutional structuralism, elite circulation, and mosaic society. The research findings, derived from in-depth interviews with 15 experts, demonstrate the effective role of four factors in state–nation building: quantitative and qualitative growth of media, formation of a democratic electoral system, development of civil society, and increased participation of women in social and political spheres. These factors led to the relative formation of democratic institutions, normalization of bureaucracy, development of public services, drafting of the constitution, establishment of human rights institutions, and creation of modern governmental and non-governmental structures. People found new opportunities in education. However, the second part of the research revealed that this process failed due to serious challenges such as corruption, lack of rule of law, state fragility, and foreign dependency. The collapse of the government and the flight of elites paved the way for the emergence of the Taliban. As a result, the research identifies two categories of elements in Afghanistan’s state–nation building: effective factors and challenging ones. Although the effective factors brought certain achievements, they proved powerless against the challenges, and the process of state–nation building ultimately ended in failure.

Keywords: Elections, Civil Society, Rule of Law, Media, Foreign Dependency.

.

عوامل داخلی مؤثر بر دولت‌سازی افغانستان: دیدگاه خبرگان (۲۰۲۲-۲۰۰۱)

سید برهان الطافی نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری تخصصی روابط بین‌الملل دانشگاه گیلان، رشت، گیلان، ایران

borhan.altafy@gmail.com

احمد جانسیز، دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه گیلان، رشت، گیلان، ایران Jansiz@yahoo.com

مهدی هدایتی شهیدانی، دانشیار گروه علوم سیاسی دانشگاه گیلان، رشت، گیلان، ایران

mehdi.hedayti88@gmail.com

درباره مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی کلیدواژه‌ها: انتخابات، جامعه مدنی، حاکمیت قانون، رسانه‌ها و وابستگی خارجی تاریخچه مقاله تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۳/۳۱	این تحقیق مبتنی بر تجمیع مفاهیمی چون دولت‌شکننده، ساختارگرایی اجتماعی، چرخ‌نخگان و جامعه موزاییکی به‌عنوان چارچوب مفهومی نظری، با استفاده از روش تحلیل مضمون مهم‌ترین عوامل مؤثر بر روند دولت‌سازی در کشور را از منظر استادان دانشگاه و آگاهان حوزه روابط بین‌الملل در افغانستان شناسایی کرده‌است. سوال اصلی پژوهش این است که استادان دانشگاه و کارشناسان روابط بین‌الملل، کدام عناصر و مولفه‌ها را به‌عنوان مهم‌ترین عوامل داخلی دولت‌سازی در افغانستان از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۲ می‌دانند؟ براساس یافته‌های این تحقیق، مشارکت‌کنندگان به‌طور کلی چهار مضمون عمده؛ یعنی رشد روزافزون رسانه‌ها، شکل‌گیری نظام انتخاباتی، مشارکت اجتماعی و سیاسی زنان و شکل‌گیری جامعه مدنی طی این دو دهه را به‌عنوان عوامل داخلی مؤثر بر روند دولت‌سازی در افغانستان عنوان کرده‌اند. این در حالی است که به باور پاسخگویان پژوهش، همه عوامل تأثیرگذار با چالش‌هایی مواجه بوده‌اند که از آن جمله به دولت‌شکننده، فقدان حاکمیت قانون، فساداداری و وابستگی به حمایت‌های خارجی صریحا اشاره شده است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که در طی دو دهه نظام جمهوری، فرآیند دولت‌سازی به دلیل تقویت و گسترش چالش‌های فوق و برخی عوامل تأثیرگذار خارجی دیگر، کمر خم نموده و به شکست مواجه گردید

استناد به این مقاله: الطافی، سید برهان، جانسیز، احمد و هدایتی شهیدانی، مهدی. (۱۴۰۵). عوامل داخلی مؤثر بر دولت‌سازی افغانستان:

دیدگاه خبرگان (۲۰۲۲-۲۰۰۱). پژوهش‌های روابط بین‌الملل، ۱۶(۱)، ۱۲۵-۱۵۵. doi: 10.22034/irr.2025.540497.2748

© نویسنده(گان)

ناشر: انجمن ایرانی روابط بین‌الملل





پدیده دولت - ملت سازی با توجه به ضرورت و اهمیت وجودی آن که بر امنیت جهانی و توسعه پایدار لازم بوده، برمی گردد. دولت سازی مرکب از دو کلمه «دولت» و «سازی» است که حکایت از ساختن دولت به شیوه ای خاص دارد. دولت در ادبیات سیاسی به سه معنی کشور، هیئت دولت (قوه مجریه) و حکومت استفاده می شود و دولت به معنی حکومت شامل قوه قضاییه، مجریه و مقننه است. دولت سازی در مورد توسعه نهادهایی حکومت مداری کاربرد دارد و ملت سازی در مورد توسعه و پیشرفت یک هویت مشترک استفاده می شود. دولت سازی به مجموعه ای اقدامات شامل پایه گذاری ساختارها و روندهای برای حکومت داری، تثبیت یک حکومت مستقل و بادوام در یک فرآیند بلندمدت تدوین شده است. پدیده دولت - ملت سازی در جهان سوم نسبت به غرب امر جدید است و تشکیل آن الزامات خاص خود را می طلبد و در بیشتر جوامع جهان سوم منشأ بومی ندارد و این روند در این کشورها نتیجه یک فرآیند از بالا به پایین بوده است. پروسه دولت - ملت سازی در افغانستان پس از سقوط رژیم طالبان در دوره اول در سال ۲۰۰۱ در شرایط و بستر تاریخی و اجتماعی ای مطرح شد که در این سرزمین تنوع قومی و شکاف های هویتی عمیق حاکم بود و گرایش های قومی و قبیله ای موجب شد وحدت ملی و احساس تعلق مشترک در سطح شهروندی، شکننده و متزلزل باقی بماند. در این روند نهادهای رسمی دولتی برپا شدند؛ انتخابات به عنوان یکی از مولفه های کلیدی در فرآیند دولت - ملت سازی برگزار و تمثیل شد و نهادهای دموکراتیک به صورت نمادین شکل گرفتند. خدمات عمومی همچون آموزش، بهداشت و زیرساخت تا حدی توسعه یافت. سطح آگاهی جامعه، ساختار اجتماعی، بهبود وضعیت زنان، حکومت داری خوب در مرکز و استان ها، رشد تنوع قومی و زبانی، شکل گیری نهادهای دولتی و غیر دولتی، تنش بر اجماع ملی بر سر مفهوم «ملت»، هم سویی نخبگان سیاسی، فرهنگی و اقتصادی، رشد رسانه ها، رشد نهادهای جامعه مدنی، مشارکت سیاسی برجسته و تقویت شد. اما وابستگی ساختارهای نهادی وابسته به حمایت خارجی، فساد اداری، تداوم الگوهای غیررسمی قدرت، رقابت های محلی، تداوم حضور گروه های مسلح و نفوذ قدرت های خارجی، مسئله مواد مخدر و جنگ و ناامنی به عنوان چالش های و مانع در پروسه دولت - ملت سازی در افغانستان بوده اند. مسئله این پژوهش شناسایی عوامل و چالش های مؤثر بر روند دولت - ملت سازی در افغانستان دوران جمهوریت است و این پرسش مهم مطرح می شود استادان دانشگاه و کارشناسان روابط بین الملل، کدام عناصر و مولفه ها را به عنوان مهم ترین عوامل داخلی دولت - ملت سازی در افغانستان از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۲ می دانند؟ آن جایی که در این حوزه



مقالات و پژوهش‌های با رویکردهای کتابخانه‌ای از سوی برخی نویسندگان در سطح داخلی و خارجی انجام شده‌است و تاکنون این عنوان مشخص تحقیق با روش تحلیل مضمون و از منظر استادان دانشگاه و کارشناسان روابط بین‌الملل انجام نشده‌است. به این ترتیب، پژوهشگر با توجه به اهمیت موضوع، تلاش می‌کند در این تحقیق مساله دولت - ملت‌سازی را از منظر نخبگان دانشگاهی و کارشناسان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل به بررسی بگیرد. هدف کلی این پژوهش، تحلیل ادراک نخبگان دانشگاهی و کارشناسان روابط بین‌الملل از فرآیندی دولت - ملت‌سازی در افغانستان است. هدف اختصاصی این پژوهش، شناسایی تاثیرگذارترین عوامل داخلی در شکل‌گیری فرایند دولت-ملت‌سازی در افغانستان عصر جمهوریت از منظر استادان دانشگاه و کارشناسان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل است. هدف دیگر این پژوهش، شناسایی چالش‌های فراروی روند دولت-ملت‌سازی در افغانستان از نظر استاد دانشگاه و آگاهان روابط بین‌الملل از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۲ است. پرسش‌های پژوهش این است که استادان دانشگاه و کارشناسان روابط بین‌الملل، کدام عناصر و مولفه‌ها را به‌عنوان مهم‌ترین عوامل داخلی دولت-ملت‌سازی در افغانستان از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۲ می‌دانند؟ استادان دانشگاه و کارشناسان روابط بین‌الملل، چه مولفه‌هایی را به‌عنوان چالش‌های اصلی روند دولت-ملت‌سازی در افغانستان از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۲ می‌دانند؟

۱. ادبیات تحقیق

مقاله‌ای با عنوان «بحران دولت - ملت‌سازی در افغانستان و روی کار آمدن طالبان بر اساس نظریه اسپریگنز» توسط علی اصغر داودی در سال (۱۴۰۳) مؤسسه مطالعات راهبردی شرق، مشهد منتشر گردید. نگارنده در این مقاله به نظری بحران دولت - ملت‌سازی با استفاده از مدل اسپریگنز و تبیین ظهور مجدد طالبان پرداخته‌است. مقاله‌ای تحت عنوان «چالش‌ها و الزامات موفقیت روند ملت‌سازی در افغانستان» توسط احمدضیا مسعود در سال (۱۴۰۴) در رسانه‌ی افغانستان اینترنشنال منتشر گردید. نگاره در آن مقاله به بررسی تاریخی ملت‌سازی از احمدشاه درانی تا جمهوری پساطالبان، با مقایسه با مدل‌های اروپایی دولت - ملت‌سازی پرداخته‌است. مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی روند دولت - ملت‌سازی در افغانستان و موانع پیش‌رو»، توسط عبدالرضا فرجی‌راد، محد درخور و سیاد ساداتی در سال (۱۳۹۰)، در فصلنامه دانشنامه منتشر گردید. این مقاله با رویکرد تاریخی و سیاسی، به بررسی موانع داخلی مانند ساختار قومی، ضعف نهادهای مدنی و چالش‌های مشروعیت سیاسی در افغانستان می‌پردازد. نویسندگان این مقاله تأکید دارند که دولت‌سازی بدون ملت‌سازی پایدار نخواهد بود. مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی

روند دولت - ملت‌سازی در دوران پساجنگ سرد در افغانستان» توسط محمود باهوش فاردقی و پیمان زنگنه در سال (۱۳۹۵)، در فصلنامه سیاست منتشر شد. این مقاله با بهره‌گیری از نظریه‌های دولت‌سازی مدرن، به بررسی تأثیرات جنگ سرد، مداخلات خارجی و ساختارهای سنتی در افغانستان می‌پردازد. مقاله‌ی با عنوان «راه‌کارهایی جهت افزایش اعتماد میان نظام و دولت در افغانستان»، توسط محمدطاهر تنزه‌ای در سال (۱۴۰۱)، در فصلنامه غالب، دانشگاه منشر گردید. تمرکز نویسنده در این مقاله بر عوامل داخلی مانند فساد، قوم‌گرایی و ضعف مشارکت مدنی است. او اصلاحات نهادی و تقویت رسانه‌های مستقل را به عنوان راهکارهایی برای تقویت اعتماد عمومی به دولت ارایه می‌دهد. مقاله‌ی تحت عنوان «نقش آمریکا در دولت - ملت‌سازی افغانستان و عراق جدید»، توسط سید مصطفی ابطحی و سید علی اصغر ترابی در سال (۱۳۹۴)، در فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، دانشگاه آزاد کرج منتشر شد.

در این مقاله به نقش مداخلات نظامی آمریکا در شکل‌گیری دولت‌های جدید در کشورهای افغانستان و عراق می‌پردازد. نویسندگان این مقاله به وابستگی ساختاری دولت‌ها به کمک‌های خارجی اشاره دارند. مقاله‌ی با عنوان «تأثیر شکل‌گیری ناقص دولت مدرن در افغانستان بر امنیت این کشور»، توسط محمدطاهر تنزه‌ای در سال (۱۳۹۳)، در همایش‌های بین‌المللی رواب بین‌الملل، دانشگاه علامه طباطبایی منتشر شد. نویسنده در این مقاله معتقد است که نبود دولت فراگیر و مشروع، زمینه‌ساز رشد گروه‌های شبه نظامی و افراط‌گرا شده‌است. کتابی تحت عنوان «سیاست خارجی آمریکا در افغانستان: طرح خاورمیانه بزرگ، دولت - ملت‌سازی و مبارزه با تروریسم» توسط فرامرز تمنا در سال (۱۳۸۷) با مقدمه‌ای محمود سریع‌القلم در پژوهشکده مطالعات راهبردی نشر شد. این کتاب در سه محور اصلی به تحلیل سیاست خارجی آمریکا در افغانستان می‌پردازد: ۱- طرح خاورمیانه بزرگ: در بحث به بررسی اهداف ژئوپلیتیکی آمریکا در منطقه، از جمله گسترش دموکراسی، کنترل منابع انرژی و مقابله با بنیادگرایی پرداخته است. ۲- دولت - ملت‌سازی: در این محور به تحلیل تلاش‌های آمریکا برای ایجاد نهادهای دولتی، قانونی اساسی، انتخابات و ارتش ملی در افغانستان، با نقد وابستگی ساختاری و ناکامی در ایجاد مشروعیت داخلی پرداخته است. ۳- مبارزه با تروریسم: در نهایت به واکاوی عملیات نظامی علیه طالبان و القاعده و بررسی همکاری‌های امنیتی با ناتو و متحدان منطقه‌ای آن پرداخته است. مقاله‌ی پژوهشی تحت عنوان «ساخت دولت و تأمین ملت: نقش بازیگران خارجی در افغانستان»، توسط آستری



سورکه^۱ در سال (۱۳۹۰) برابر (۲۰۱۱)، در مؤسسه تحقیقاتی میشل سن نروژ منتشر شد. نویسنده در این مقاله به تحلیل نقش ناتو، آمریکا و سازمان‌های بین‌المللی در دولت - ملت‌سازی افغانستان پرداخته‌است. کتابی با عنوان «افغانستان: تاریخ فرهنگی و سیاسی»، توسط توماس بارفیلد^۲ در سال (۱۳۸۹) برابر با (۲۰۱۰) در انتشارات دانشگاه پرینستون منتشر گردید. نویسنده در این کتاب به بررسی تاریخی دولت - سازی از دوره‌های پیشاتاریخی تا جمهوری پساطالبان (در دوره اول) در افغانستان پرداخته‌است. مقاله با عنوان «حماقت ملت‌سازی: چرا افغانستان شکست خورد»، توسط راجان منون^۳ در سال (۱۴۰۱) برابر با (۲۰۲۲) در انتشارات مجله امور خارجی منتشر شد. نویسنده در این مقاله به نقد سیاست‌های آمریکا در افغانستان و دلایل شکست پروژه دولت - ملت‌سازی غربی پرداخته‌است. مقاله تحت عنوان «نظم سیاسی افغانستان پس از ۲۰۰۱: از مداخله خارجی تا فروپاشی داخلی»، توسط آنتونیو جیوستوزی^۴ در سال (۱۳۹۲) برابر با (۲۰۱۳) در مدرسه اقتصاد لندن منتشر گردید. نویسنده در این مقاله تحلیل شکاف‌های داخلی، فساد، و ابستگی به کمک‌های خارجی را به مثابه ناکامی در پروسه دولت‌سازی در افغانستان می‌داند. بنابراین، پیشنهاد تاریخی تحقیقات در سطح داخلی و خارجی نشان می‌دهد این پژوهش از نگاه عنوان و چارچوب مفهومی تحقیق با پژوهش‌های انجام شده کاملاً متفاوت بوده و از این‌ها تحقیق جهت نو و نیاز به پژوهش دارد. تحقیقات دیگر مبتنی بر تک نظریه و عمدتاً واقع‌گرایی انجام شده‌است و در حالی که در این پژوهش از ترکیب مفاهیم دولت شکننده، جامعه موزاییکی، چرخش نخبگان، نوسازی و دموکراسی وارداتی به عنوان مبانی و ادبیات نظری پژوهش استفاده شده و به این جهت با تحقیقات انجام شده متفاوت است.

۲. چارچوب مفهومی پژوهش

دولت - ملت‌سازی از موضوعاتی است که در قرن اخیر بسیار مورد توجه قرار گرفته است و در این روند یک جامعه سیاسی تلاش می‌کند از طریق انباشت قدرت و توسعه ظرفیت نهادی، استقلال خود را کسب، حفظ و ارتقاء دهد و چنین هدفی وابسته به افزایش هم‌بستگی و یکپارچگی اجتماعی - ملی و

1. Astri Suhrke

2. Thomas Barfield

3. Rajan Menon

4. Antonio Giustozzi



ثبات سیاسی در داخل کشور است (Fayzi, 2016: 35) و به این ترتیب، ادبیات و چارچوب مفهومی این پژوهش از ترکیب مفاهیم دولت شکننده، ساختارگرایی اجتماعی، چرخش نخبگان و جامعه موزاییکی ترکیب و ایجاد شده است.

۱-۲. دولت شکننده

در دولت‌های شکننده به جای حمایت از شهروندان، هرج و مرج و اغلب جنگ داخلی حکمفرماست. قانونی اجرا نمی‌شود و نظم برقرار نمی‌گردد؛ اقتدار سیاسی مرکزی وجود ندارد و یا ناکاراست. در اکثری موارد، نظام اقتصادی شکننده است و کشورهای سومالی، لیبیا، سیرالئون، کنگو (زئیر سابق)، آنگولا، رواندا، افغانستان و سودان نمونه‌های اخیر هستند که شکنندگی دولت را تجربه کرده‌اند (Ebrahimi, 2018: 24). دولت‌های که دارای شکاف اجتماعی، هویت‌های دینی، قومی و قبیله‌ای بوده و در چنین نظام‌های استعداد دائمی غلتیدن به دامان وضعیت جنگ داخلی و بی‌ثباتی‌های تکرار شونده را دارا هستند (Migdal, 1988: 21-23). چرا دولت‌های شکننده همواره در معرض خطر افتادن به مسیر فروپاشی بیش‌تر و تبدیل شدن به دولت‌هایی درمانده قرار دارند. عدم مشروعیت نخبگان دولت که با تکیه بر مناسبات حامی - پیرو خودشان را حفظ می‌کنند لزوم جلب متابعت مردم با تکیه بر زور را پیش می‌آورد؛ حکومت‌های فاقد مشروعیت چاره‌ای جز اتکای شدید به زور ندارند (Zargar, 2007: 61) از اواخر دهه ۱۹۷۰ میلادی افزایش بهای انرژی و کاهش قیمت اقلام صادراتی اصلی این کشورها، بسیاری از دولت‌های شکننده را دچار بحران مالی کرد. این نیز به نوبه خود سبب شد حکومت‌ها برای کسب درآمد بیش‌تر از طریق پایین نگه داشتن مصنوعی قیمت‌های تولیدگان، فشار بیشتری بر کشاورزان وارد کنند (Vaezi, 2012: 144) الگوی دولت شکننده در زمره چارچوب‌های نظری کارآمد به منظور تبیین علل ضعف و آسیب‌پذیری دولت‌های جهان سوم و تعامل دوسویه چنین عواملی با سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی محسوب می‌گردد. بعد از جنگ سرد این موضوع به صورت دقیق مطرح شد و به آن دسته از دولت‌های ضعیف اشاره دارد که در مقابل تهدیدهای داخلی و خارجی آسیب‌پذیرند و حکومت‌های آن از مدیریت امور داخلی و سیاست خارجی ناتوان‌اند (Niyakouei & Pirmohammadi, 2019: 6)

دولت ناکام یا ضعیف در طیفی گسترده از دولت ورشکسته قرار می‌گیرد؛ این گونه دولت‌ها همواره برای بحران، مستعد بوده، نسبت به شوک‌های داخلی یا بین‌المللی آسیب‌پذیرند. دولت‌های ناکام و ضعیف، دولت‌هایی هستند که نتوانسته‌اند، کارکردهایی مهم از جمله برقراری نظم و امنیت، قانون‌گذاری، قضاوت و حل و فصل اختلاف‌ها را که کمترین شرایط مدنی و کالاهای ضروری سیاسی هستند، برای مردمشان



تضمین کنند (Noormohammadi & Fasihi Dolatshahi, 2017: 6) به لحاظ نظری، بررسی دولت‌های شکننده نیازمند نگرش و درک عمیق‌تر حاکمیت، دولت، جامعه سیاسی و جامعه بین‌المللی و جهانی بوده و سازمان‌های بین‌المللی مفاهیم متعددی برای توصیف دولت‌های شکننده به کار برده‌اند «بانک جهانی» آن‌ها را از کشورهای می‌داند که درآمد بسیار اندکی دارند؛ «برنامه توسعه سازمان ملل» آن‌ها را کشورهای اعلام می‌کند که نیامند خاص هستند. اما آنچه دولت‌های شکننده را از دیگر دولت‌ها متمایز می‌سازد، شاخص‌های اجتماعی شامل افزایش فشارهای جمعیتی، جریان وسیع آوارگان، وجود گروه‌های انتقام‌جو یا گروه‌های ترس و وحشت و در نهایت، فرار افراد به صورت مداوم و پایدار می‌باشند. شاخص‌های اقتصادی شامل توسعه اقتصادی نابرابر و ناموزون، و سقوط اقتصادی سریع و شدید و شاخص‌های سیاسی در قالب تلقی مجرمانه از دولت و مشروعیت زدایی از آن، افول سریع ارائه خدمات عمومی، تعلیق یا کاربرد دلبخواهانه قانون و گسترش خشونت علیه حقوق بشر، وجود نیروهای امنیتی و اقدام آن‌ها به شکل دولت در دولت، ظهور نخبگان برای تفرقه‌سازی و مداخلات بازیگران سیاسی خارجی تبیین شده است (Niyakouei & Pirmohammadi, 2019: 7) درواقع دولت شکننده به دولتی گفته می‌شود که درآمد سرانه آن بسیار پایین، اصلاحات در دولت‌ها بسیار ناچیز و توسعه انسانی بسیار ضعیف و روند دولت - ملت‌سازی منظم شکل نگرفته باشد.

۲-۲. ساختارگرایی اجتماعی

ساختارگرایی با ظهور خود پهنه وسیعی از دانش را پیمود و به شاخه‌های مختلفی ساختارگرایی زبان شناسانه که فردینان دوسوسور^۱، ساختارگرایی انسان‌شناسانه لوی استروس^۲ و همچنین ساختارگرایی مارکسیستی که لوی آلتوسر اشاعه دهنده اصلی آن است، اشاره نمود. با همه گستردگی این جریان فکری، معنای دقیقی از آن در دست نیست، مثلاً لویی اشتروس ابداع کننده انسان‌شناسی ساختارگرا، ساختارگرایی را کشف عناصر ثابت و نامتغییر در پشت عناصر متکثر و پراکنده می‌دانست (Alem & Ensafi, 2018: 6) ساختارگرایان معتقدند که ساختار، خصیصه‌ای از نظام اجتماعی می‌باشد که در مدت طولانی پایدار می‌ماند. ساختار، استقلال بسیار زیادی از افرادی دارد که در آن واجد سمتی‌اند. ساختارگرایان اطمینان داشتند که روشی را یافته‌اند که به کشف معنای حقیقی نهایی و ذات‌باورانه در

¹ Ferdinand de Saussure

² Levi-Strauss



هر موضوع مورد بررسی‌شان منجر خواهد شد (Haghighi, 2008: 432). این رویکرد نظری با تمرکز بر ساختارهای زبان، فرهنگ و جامعه؛ پدیده‌های انسانی را از منظر نظام‌های معنی و روابط درونی آن‌ها تحلیل کند. این نگاه بر خلاف دیدگاه‌های فردمحور بر این اعتقاد است که معنی نه در ذهن فرد بلکه در ساختارهای اجتماعی و زبانی تثبیت می‌شود (Javadi & Nikpey, 2010: 188). نظریه ساختارگرایی اجتماعی، برخلاف رویکردهای مادی‌گرایانه مانند واقع‌گرایی، بر نقش ایده‌ها، هویت‌ها و ساختار اجتماعی در شکل‌گیری رفتار بازیگران بین‌المللی تأکید دارد. این نظریه بر آن است که نظام بین‌الملل نه واقعیت مادی، بلکه یک ساختار بینذهنی است که از طریق تعاملات اجتماعی و گفتمان شکل می‌گیرد (Wendt, 1992: 162-177).

۳-۲. چرخش نخبگان

نخبگان، اشخاص و گروه‌هایی هستند که در نتیجه‌ی قدرتی که به دست می‌آورند و تأثیری که بر جای می‌گذارند، یا به وسیله‌ی تصمیماتی که می‌گیرند، یا به وسیله‌ی ایده‌ها، احساسات و یا هیجاناتی که به وجود می‌آورند، در کنش تاریخی جامعه‌ای مؤثر واقع می‌شوند (Roche, 1995: 153). در باره‌ی نقش نخبگان در فرآیندهای سیاسی و اجتماعی در جوامع، مباحث گوناگون و مختلفی مطرح گردیده، برخی نخبگان را عامل اصلی تحول می‌دانند و تعدادی نقش نخبگان را در فرآیندها محدود به شرایط محیطی دانسته‌اند و نگاهی میانی؛ نخبگان را نه صاحب نقش انحصاری و نه بی‌اختیار و تابع شرایط محیطی می‌دانند، بلکه عامل مؤثر در کنار سایر عوامل تأثیرگذار در تحولات سیاسی، اجتماعی در جوامع مختلف مطرح نموده‌اند (Sadeqi, 2018: 28).

۳-۲-۱. دیدگاه‌های مطرح در باب نخبگان

در نظریه پاره‌تو، هر جامعه‌ای طبیعتاً دارای یک ساختار حکومتی ویژه از متنفذان است و جامعه را به دو بخش توده‌ها و نخبگان تقسیم می‌کند و پاره‌تو نخبگان را نیز دو قسم «نخبگان حاکم»، متشکل از افرادی که به صورت مستقیم و غیر مستقیم نقش قابل ملاحظه‌ای در حکومت ایفا می‌کنند و «نخبگان غیر حاکم» طبقه‌بندی کرده‌است (Abedi Ardakani, 2009: 78).

موسکا جنبه‌های فردی و روانی برتری نخبگان را برای توده‌ها می‌گیرد و در عوض معتقد است، آنچه که به نخبه قدرت می‌بخشد و به آن امکان رسیدن به قدرت را می‌دهد، سازمان و ساخت آن است و



نخبگان می‌توانند کثیری افراد پراکنده‌ی جامعه را رهبری کنند (Abedi Ardakani, 2009: 78). نخبه-گرایی جدید با ظهور میخلز آمریکایی آغاز شد و با مطالعه‌ی ساختار قدرت در آمریکا به این نتیجه دست می‌یابد که قدرت در جامعه‌ی آمریکا نهاده‌ی شده و نهادهای موجود، سه نهاد سیاسی، اقتصادی و نظامی موقعیتی ممتاز را به خود اختصاص داده‌اند. میخلز در باره‌ی ترکیب منشأ اجتماعی اعضای گروه نخبه، چگونگی شکل‌گیری گروه‌های نخبگان و روابط بین نخبگان متفاوت، ارزیابی دقیقی را ارائه می‌دهد. آموزه‌ی میخلز در باره نخبگان را باید در «قدرت آهین الیگارش» جست‌وجو نمود (Taheri, 2008: 33) بنابراین، در صورت نخبه‌گرایی، در هر سازمانی، تشکیل یک گروه متنفذ اجتناب‌ناپذیر است

۲-۴. جامعه موزاییکی

به جزء از چندین هزار هندو، سیک و یهودی، اکثریت قریب به اتفاق مردم افغانستان، پیرو دین اسلام هستند و بدون احتساب گرایش‌های مذهبی آنها ۹۹٪ از کل جمعیت این کشور را مسلمان‌ها تشکیل می‌دهند از این جمعیت حدود ۶۵ تا ۷۰ درصد سنی حنفی، ۳۰ تا ۳۵ درصد شیعه اثنی عشری و تعداد شیعه اسماعیلی هستند که در نقاط مختلف زندگی می‌کنند. اقلیت شیعه در افغانستان در طول تاریخ سیاسی و اجتماعی کشور از قدرت دور بوده و تا سال ۱۹۶۳ م/ ۱۳۴۳ ه.ش، عملاً تحت چتر حمایت قانون قرار نداشته‌اند (Farzan, 2003: 94) و ترکیب قومی شیعیان شامل اقوام هزاره، سادات، قزلباش، ترکمن، تاجیک و پشتون‌های خلیلی را در می‌گیرند و ترکیب قومی سنی‌ها شامل پشتون‌ها، تاجیک‌ها، هزاره‌ها، ازبیک‌ها، ترکمن‌ها، سادات، بلوچ و عرب‌ها را شامل می‌شود و این موضوع بیانگر واقعیتی است که جامعه افغانستان به لحاظ قومی و مذهبی بسیار متنوع و چند پاره است.

۳. روش تحقیق

در این پژوهش از روش تحقیق کیفی و مصاحبه عمیق فردی، نیمه ساختاریافته استفاده شده است. در روش تحقیق کیفی از تکنیک‌های مختلفی از جمله مشاهده عمومی، مشاهده مشارکتی، تاریخچه زندگی و مصاحبه عمیق استفاده می‌شود. در تحقیق حاضر از مصاحبه عمیق و نیمه ساختاریافته برای گردآوری اطلاعات و همچنین از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده‌است. در این روش معمولاً تعدادی محدودی از پاسخگویان با توجه به شرایطی که مبتنی بر هدف مطالعه است و موجب بیشترین تنوع در تجربیات و نگرش و اعتبار نتایج راه همراه دارد، انتخاب شده‌اند. سپس پژوهشگر در جستجوی یافتن پرسش‌های خود به مصاحبه با پاسخگویان پرداخته‌است.



۳-۱. مصاحبه عمیق

مصاحبه عمقی «در بهترین شکل آن عبارت است از رویدادی که در آن یک شخص (مصاحبه‌گر) دیگران را تشویق می‌کند تا آزادانه علایق و تجربیات خود را واگو کنند. قابلیت‌هایی که مصاحبه به لحاظ نفوذ عمیق و گسترده در واقعیت‌های ذهنی مصاحبه‌شونده دارند، آن را به روشی برتر در مطالعات ارتباطی و دیگر علوم اجتماعی تبدیل کرده است (Lindlof & Taylor, 2009: 223)

۳-۲. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست‌آمده از مصاحبه‌ها از تکنیک تحلیل مضمون استفاده شده است. تحلیل مضمون روشی برای تعیین، تحلیل و بیان الگوها (تم‌ها) موجود درون داده‌است. این روش در حداقل خود، داده‌ها را سازماندهی و در قالب جزئیات توصیف می‌کند.

۳-۳. روش تحلیل مضمون

یکی از روش‌های ساده و کارآمد تحلیل کیفی، تحلیل مضمون است. «تحلیل مضمون روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش، فرآیندی برای تحلیل داده‌ها متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌های غنی و تفصیلی بدل می‌کند. مضمون یا تم، مبین اطلاعات مهمی در باره داده‌ها و پرسش‌های تحقیق است و تا حدی، معنی و مفهوم الگوی موجود در مجموعه‌ای از داده‌ها را نشان می‌دهد (Braun & Clarke, 2006, as cited in Jafari et al., 2011: 153-159) تحلیل مضمون صرفاً روشی کیفی خاصی نیست، بلکه فرآیندی است که می‌تواند در بیشتر روش‌های کیفی به کار رود. به طور کلی تحلیل مضمون، روشی است برای:

۱- دین متن؛

۲- برداشت و درک مناسب اطلاعات ظاهراً نامرتبط؛

۳- تحلیل اطلاعات کیفی؛

۴- مشاهده نظام‌مند شخص، تعامل، گروه، موقعیت، سازمان و فرهنگ؛

۵- تبدیل داده‌های کیفی به داده‌های کمی (Jafari et al., 2011: 153) بنابراین، تحلیل مضمون به چارچوب نظری که از قبل وجود داشته باشد وابسته نیست و از آن می‌توان در چارچوب‌های نظری متفاوت و برای مختلف استفاده کرد.



۳-۴. مضمون چیست؟

به طور کلی، مضمون ویژگی تکراری و متمایزی در متن است که به نظر پژوهشگر، نشان دهنده درک و تجربه خاصی در پیوند با پرسش‌های تحقیق (King & Horrocks, 2021: 150). برخی محققان مضامین را به لحاظ ماهیت، شماری به لحاظ جایگاه و سلسله‌مراتب، عده‌ای از منظر منشأ و برخی هم به لحاظ نقش مضمون در تحلیل متن آن را تقسیم کنند. برای نمونه، هرگاه مضمونی به لحاظ زمان شناخت طبقه‌بندی شود، می‌توان نوع آن را به اولیه و نهایی تقسیم کرد. هم‌چنین در صورتی که مضمون را به لحاظ ماهیت تقسیم کرد، هدف توجه به جنبه توصیفی بودن، تفسیری بودن و یا رابطه‌ای بودن مضمون است. همین‌گونه، در صورتی که مضمون را به لحاظ سلسله‌مراتب تقسیم کنیم، هدف اصلی یا فرعی بودن مضمون است.

۳-۵. روش‌های تحلیل مضمون

روش‌های گوناگونی برای تحلیل مضمون وجود دارد؛ از جمله می‌توان به کاربرد نرم افزارهای کمپیوتری، استفاده از قالب مضمون، ماتریس مضمون و شبکه مضامین اشاره کرد. تحقیق حاضر بر اساس روش شبکه مضامین انجام شده است «شبکه مضامین براساس روندی مشخص، مضامین پایه) و مضامین فراگیر (مضامین عالی درگیرنده اصول حاکم بر متن به مثابه کل) را نظام‌مند می‌کند؛ سپس این مضامین به‌صورت نقشه‌های شبکه تارنما، رسم و مضامین برجسته هر یک از این سه سطح همراه با روابط میان آن‌ها نشان داده می‌شود (Jafari et al., 2011: 170)

۳-۶. جامعه آماری

جامعه آماری پژوهش حاضر را اساتید دانشگاه، کارشناسان و آگاهان امور سیاسی و بین‌المللی جامعه افغانستان تشکیل می‌دهد. یعنی برای پاسخگویی به پرسش‌های تحقیق حاضر، ۱۵ تن از استادان دانشگاه، کارشناسان و فعالان سیاسی مشارکت کردند. اساتید مشارکت کننده در این تحقیق دارای تخصص در حوزه روابط بین‌الملل و علوم سیاسی بوده‌است و این استادان از صلاحیت علمی و سابقه‌ای دانشگاهی برخوردار اند. کارشناسان روابط بین‌الملل و علوم سیاسی افراد با تجربه در حوزه افغانستان و مسائل سیاسی و اجتماعی این کشور هستند. بنابراین، با توجه به تجربه، تخصص، ترکیب قومیتی و جنیست و درجه تحصیلات شرکت کنندگان این پژوهش نشان دهنده این است که افراد مشارکت کننده دارای



صلاحیت علمی و دیدگاه‌های‌شان برای فهم روند دولت - ملت‌سازی معتبر است. استادان سابق دانشگاه - های دولتی و خصوصی افغانستان، فعالان سیاسی تبعیدی بودند که از نظر جنسیت ۹ تن آنان مرد و ۳ تن آن‌ها زن بودند.

جدول شماره ۱. مشارکت کنندگان پژوهش براساس کد، جنسیت، میزان تحصیل و وابستگی‌های شغلی

شماره	کد اشتراک کننده	جنسیت	سن	وابستگی شغلی	رشته تحصیلی	درجه تحصیل
۱	SHA۱	مرد	۶۰	استاد دانشگاه	فلسفه سیاسی	دکتر
۲	RA۲	مرد	۳۶	استاد دانشگاه	مدیریت استراتژیک	پست دکترا
۳	SAM۳	مرد	۳۵	استاد دانشگاه	علوم ارتباطات	کارشناسی ارشد
۴	MTM۴	مرد	۵۰	کارشناس روابط بین‌الملل	روابط بین‌الملل	دانشجوی دکتری
۵	WGA۵	مرد	۶۳	استاد دانشگاه	روابط بین‌الملل	کارشناسی ارشد
۶	SH۶	زن	۳۵	استاد دانشگاه	حقوق خصوصی	کارشناسی ارشد
۷	SAM۷	مرد	۳۴	استاد دانشگاه	فلسفه و کلام	کارشناسی ارشد
۸	SHA۸	مرد	۳۱	استاد دانشگاه	حقوق عمومی	کارشناسی ارشد
۹	MAN۹	مرد	۳۲	کارشناس حقوق جزا بین‌الملل	حقوق جزا و جرم شناسی	دانشجوی دکترا
۱۰	AB۱۰	مرد	۴۲	کارشناس مسایل سیاسی	روزنامه‌نگاری	کارشناسی
۱۱	HR۱۱	مرد	۳۲	کارشناس روابط بین‌الملل	حقوق و علوم سیاسی	کارشناسی ارشد
۱۲	AM۱۲	مرد	۳۲	کارشناس سیاست و علوم اجتماعی	فلسفه و علوم اجتماعی	کارشناسی ارشد
۱۳	MANP۱۳	مرد	۳۵	استاد دانشگاه	روابط بین‌الملل	کارشناسی ارشد
۱۴	MH۱۴	زن	۳۵	کارشناس روابط بین‌الملل	حقوق و علوم سیاسی	کارشناسی
۱۵	NK۱۵	زن	۳۵	کارشناس روابط بین‌الملل	حقوق و علوم سیاسی	کارشناسی



۳-۷. روش نمونه‌گیری و حجم نمونه

روش نمونه‌گیری این پژوهش، نمونه‌گیری ناهتمالی با تکنیک هدفمند از میان جامعه آماری و تعیین حجم نمونه است و ملاک تعیین حجم نمونه نیز اشباع نظری می‌باشد.

الف - یافته‌های تحقیق

پژوهشگر بعد از ارسال پرسش‌های تحقیق به ۲۰ تن از استادان دانشگاه و کارشناسان روابط بین‌الملل و علوم سیاسی، موفق شد با ۱۵ تن آنان از طریق شبکه اجتماعی واتس‌اپ گفتگوی عمقی انجام دهد. داده‌های به دست آمد در نتیجه مصاحبه عمیق با پاسخگویان، در مرحله اول کدگذاری گردید و سپس به دو بخش عمده عوامل موثر روند دولت-ملت سازی و چالش‌های دولت ملت-سازی در افغانستان تبیین گردید. پژوهشگر مهم‌ترین عوامل موثر را به عنوان مضامین اصلی تحقیق شناسایی کرد و سپس گزاره‌های مرتبط به آن را استخراج و در قالب جدول کدگذاری تحلیل مضمون طرح نمود. همین روش در بخش چالش‌های دولت ملت سازی نیز به کار رفت. در زیر جدول کدگذاری مضامین اصلی و فرعی عوامل دولت ملت سازی از منظر مشارکت کنندگان تحقیق آورده شده است.

جدول شماره ۲: عوامل موثر دولت - ملت سازی در افغانستان از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۲

شماره	مضامین اصلی	مضامین فرعی	کد اشتراک کننده	کدگذاری اولیه
۱	رشد رسانه‌ها	فضای باز رسانه-ای	MANP۱۳	دو دهه فضایی نسبتاً باز برای فعالیت رسانه‌ها و آزادی بیان و عقیده ایجاد شد
			AB۱۰	کثرت رسانه‌ای و آزادی بیان در افغانستان میان سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۲۱ بدون شک در تایخ افغانستان بی نظیر بود.
			SHA۱	اگرچه در آن زمان به رسانه‌ها افق‌هایی تازه گشودند و سریع رشد کردند.
			WGA۵	رسانه‌ها به صورت آزادانه و در شرایط باز فعالیت می‌کردند.
			SAM۳	در فضای باز رسانه‌ای مردم می‌توانست صدای درد و رنج خود را بلند کند.



رسانه‌ها با افزایش آگاهی و گشودن فضای عمومی تا حدی کارکرد هابرماسی «حوزه عمومی» را ایفا کردند.	SHA۸	نقش رسانه‌ها بر انسجام اجتماعی	
رسانه‌ها توانستند آگاهی عمومی را بالا ببرند و فرهنگ پاسخگویی را تقویت کنند.	WGA۵		
نقش رسانه‌ها به دلیل اینکه پروژه‌ای کار می‌کرد، در انسجام اجتماعی به صورت نسبی موفق بود.	MTM۴		
رسانه‌ها نقش مهمی داشتند، به‌ویژه در شهرها آگاهی و مطالبه‌گری را بالا بردند.	RA۱۲ AM۲		
رسانه‌ها در آگاهی‌دهی و تقویت انسجام اجتماعی نقش مثبت داشتند.	WGA۵ MH۱۴		
رسانه‌ها در آگاهی‌بخشی و نقد دولت نقش مهمی داشتند.	MANP۱۳ HR۱۱		
تأثیر رسانه‌ها در گسترش آزادی بیان و آگاهی عمومی بسیار مؤثر بودند.	NK۱۵		
این دوره که به عنوان دوره بلوغ رسانه و تکنولوژی به حساب می‌آید؛ زیرا مردم توانسته است از طریق آن به آگاهی‌های لازم دست یابد و چند دور مشارکت در انتخابات را تجربه نماید.	AM۱۲		
رسانه‌ها بر شکل‌گیری و رشد نظام مبتنی برآراء مردم و دموکراسی تأکید می‌کردند.	SAM۳ NK۱۵		
در انتخابات‌های ریاست جمهوری، پارلمانی و شورای	MH۱۴ SH۶		



				استانی نقش رسانه‌ها کاملاً برجسته و مشهود بوده‌است.
۲	شکل‌گیری نظام انتخاباتی دموکراتیک	نقش احزاب سیاسی برگزاری انتخابات	HR ۱۱ NK۱۵	احزاب سیاسی در انتخابات پررنگ بود؛ ولی با رویکرد قومی نقش و مشارکت داشتند
			RA ۲ SHA۸	احزاب سیاسی بیشتر شخصی و ضعیف بودند و کمتر توانستند نماینده واقعی جامعه باشند و در برگزاری انتخابات تلاش می‌کردند.
			SAM ۷ MANP۱۳	احزاب سیاسی پروسه انتخابات را قومی نمودند.
			MH ۱۴ NK۱۵	احزاب سیاسی در روند انتخابات تبدیل به کانال‌هایی برای تأمین منافع نمایندگی قومی و اجتماعی شده‌بود.
			SAM ۳ SH۶	رفتن مردم به پای صندوق‌های رای، گسترده بود.
	مشارکت مردم در برگزاری انتخابات		SHA۱ MTM۴	مشارکت سیاسی هرچند در قالب انتخابات و برخی فعالیت‌ها نمود یافت و نهاده‌ینه نشد.
			SAM۳ SAM۷ HR۱۱	مشارکت سیاسی مردم در انتخابات نیم بند بود
			SHA ۸ SH۶ AM۱۲	مشارکت سیاسی مردم اغلب به شکل صوری و انتخاباتی جلوه کرد.
			AB۱۰ RA۲	در آغاز حاکمیت‌های موقت و انتقالی مردم افغانستان نسبت به یک روند سیاسی شفاف و مبتنی بر خواست و اراده سیاسی ملی باور داشتند.

		اعتماد عمومی به نهادهای انتخاباتی	MANP ۱۳ SAM۷ SHA۱ RA۲	انتخابات به جای آن که ابزار همبستگی ملی باشد، به صحنه رقابت‌های قومی تبدیل شد و اعتماد عمومی را نسبت به آن زدود.
			MAN۹ MH۱۴	احزاب سیاسی تلاش می‌کردن تا بین مردم و دولت بی‌اعتمادی را کاهش یابد.
			NK۱۵	هرچند انتخابات‌ها تجربه‌ای تازه برای مردم بود، اما تقلب گسترده باعث بی‌اعتمادی شد.
			WGA۵	تقلب باعث شد که اعتماد عمومی به نهادهای انتخاباتی کاهش یابد.
			HR۱۱	اعتماد عمومی به نهادهای انتخاباتی به صورت نسبی وجود داشت
۳	رشد جامعه مدنی	جامعه مدنی پل میان مردم و دولت	SAM۷ AB ۱۰ RA۲ MANP۱۳ AM۱۲ SHA۸ MANP۱۳	ارتباط جامعه مدنی با دولت و نقش آن به عنوان عوامل دولت ملت سازی در افغانستان نیم می‌بینم. جامعه مدنی در سلح ملی و محلی پل ارتباطی میان جامعه و دولت بودند. جامعه مدنی در شهرها متمرکز بودند و نفوذ محدودی در مناطق روستایی داشتند. نهاد های مدنی نیز در جهت رشد و انکشاف آگاهی مردم نقش موثر بازی نموده‌است. جامعه مدنی در ایجاد گفتمان حقوق بشر و دموکراسی سهم داشت.





		نقش جامعه مدنی بر رشد آگاهی مردم	NK۱۵	جامعه مدنی نقش مهمی در دفاع از حقوق بشر، حقوق زنان و آزادی‌ها ایفا کرد.
			HR۱۱	نقش جامعه در تحقق ارزش‌های حقوق بشری برجسته و فعالانه بود.
			SHA۱	نهاد های جامعه مدنی(NGO) ظرفیت خدمات‌رسانی و بسیج اجتماعی را داشت.
			WGA۵	جامعه مدنی فعال بود اما وابسته به کمک خارجی ماند.
			RA ۲ AM۱۲	نهادهای مدنی در شهرها آگاهی و مطالبه‌گری را بالا بردند.
۴	مشارکت زنان	تحقق مشارکت فرهنگی و اجتماعی زنان	SHA۱	مشارکت زنان در قالب انتخابات و برخی فعالیت‌ها نمود یافتند.
				زنان در مکاتب، دانشگاه‌ها، رسانه‌ها، موسسات خارجی و ادارات دولتی مشغول به کارهای اجتماعی و فرهنگی گردید.
		سهم زنان در نهادهای تصمیم‌گیری	HR11	زنان در برخی از وزارت خانه‌ها، استان‌داری‌ها و نهادهای حقوقی تصمیم‌گیرنده نهایی بوده‌اند.
			MH۱۴	زنان در بسیاری از اجتماع سیاسی، فرهنگی و اقتصادی حضور فعال داشتند.
		توانمند سازی زنان	SH۶	پروژه‌های متفاوت حرفه‌ای صنایع‌دستی در جهت توانمندسازی زنان اجرا گردید.
	NK۱۵	موسسات خارجی برنامه‌های سوادآموزی و قریه طلایی را		



برای توانمندسازی زنان محقق نمودند.				
------------------------------------	--	--	--	--

جدول شماره ۳: چالش‌های مؤثر بر روند دولت - ملت‌سازی در افغانستان ۲۰۲۲ - ۲۰۰۱

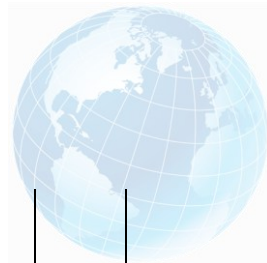
شماره	مضمون اصلی	مضمون فرعی	کد اشتراک کننده	کدگذاری اولیه
۱	دولت شکننده	ناکارآمدی در حوزه امنیتی و اقتصادی	SHA۱	ناکارآمدی در حوزه‌های امنیتی و اقتصادی مانع از آن شد که این دستاوردها به بنیانی پایدار برای شکل‌گیری یک دولت مقتدر بدل نشوند.
			RA۲	تأمین امنیت و قیمت‌های بازار از توانایی و کنترل دولت خارج بود.
			SHA۸	نهادهای امنیتی و وزارت خانه‌های اقتصادی در انجام وظایف‌شان ناکارآمد بود.
	ساختار قبیله‌ای		SHA۸	ساختار قبیله‌ای جامعه رقابت میان گروه‌های سیاسی ایجاد کرده و امر موجب گروه‌گرایی و چندپارچگی افغانستان شده‌است.
			AM۱۲	ساختار قبیله‌ای چالش اساسی در برابر ملت‌سازی در کشور است.
	اخلافت قومی و زبانی		SAM۳	قوم‌گرایی و سلطه تفکر مردسالار مهم‌ترین چالش بر جامعه محسوب می‌شود.
			WGA۵	شکاف‌های قومی و زبانی ازطرف رهبران قومی مطرح می‌گردید.
			MANP۱۳	اختلاف قومی و زبانی جامعه افغانستان را به گروه‌های عمده قومی چون (پشتون، تاجیک، هزاره، سادات، ازبک، ترکمن، بلوچ و غیره) تقسیم نموده‌اند.
	فقدان اجماع ملی		SHA۱	تنوع قومی و وفاداری‌های محلی جایگزین وحدت ملی شدند.



			RA۲	هویت‌های قومی و محلی که خیلی قوی‌تر از هویت ملی بودند و مانع شکل‌گیری حس مشترک شهروندی شدند.
			MH۱۴	قومی‌گرایی مانع شکل‌گیری هویت مشترک ملی شده‌است.
۲	فقدان حاکمیت قانون	ضعف قوه قضاییه در تحقق عدالت	NK۱۵	ضعف نهادهای عدلی و قضایی در تأمین عدالت و رفع تبعیض از چالش‌های اساسی بود.
			AB۱۰	نبود استقلال قوای قضاییه اساسی ضعف در این نهاد در راستای تحقق عدالت و تطبیق قانون بود.
			SH۶	قوه قضاییه در برابر اختیارات رئیس‌جمهور و قدرت نمایندگان پارلمان ضعیف بود.
			MH۱۴	وزیران و زورمندان قانون را رعایت نمی‌کردند.
		عدم پابندی به قانون	NK۱۵	عملکرد دولتمردان باعث بی‌اعتباری قانون در میان مردم گردید.
			MANP۱۳	قانون فقط برای اقشار ضعیف و فقیر جامعه اعمال می‌گردید.
			AB۱۰	عملاً قوای مقننه و قضائیه در برابر قوه مجریه فلج و بی‌کاره بودند.
		کنترل قوه مجریه بر قضاییه و مقننه	HR۱۱	قوه مجریه مطابق قانون عمل نمی‌کرد؛ بلکه اختیارات و صلاحیت‌های دو قوه دیگر را نادیده می‌گرفت.
			SHA۸	قوه مجریه با طرح اداره سرپرست صلاحیت‌های پارلمان را کامل نقض نمود.



			قوه مجریه با آزادی زندان بدون حکم دادگاه عالی صلاحیت‌های قوه قضاییه را نادیده گرفت.	MAN۹	
			نهاد ریاست جمهوری بزرگترین ناقض قانون اساسی افغانستان بود	AM۱۲	
			پارلمان ناقض قانون اساسی افغانستان بود.	HR۱۱	نقض صریح قوانین
			دستگاه عدلی کشور در تمامی بخش‌ها ناقض قانون اساسی افغانستان بود.	MAN۹	
			از نقض‌های قانون می‌توان ایجاد مکاتب خیالی، دانش آموزان خیالی و ارتش خیالی برشمرد.	SAM۱۳	
			فساد اداری و تداوم الگوهای غیررسمی قدرت باعث شد این نهادها بیش از آنکه به نماد اقتدار ملی بدل شوند، به ساختارهایی وابسته و آسیب‌پذیر شباهت پیدا کنند.	SHA۱	
			فساد سیستماتیک در تمام سطوح حکومت، دولت را به یک «نهاد غارتگر» در چشم بسیاری از مردم تبدیل کرد.	MANP۱۳	
			فسادی اداری در درون نهادهای دولتی تبدیل به عادت شده بود.	SAM۷	
			فساد گسترده و مدیریت ناعادلانه منابع، اعتماد عمومی را فرسود و مشروعیت دولت را مخدوش ساخت.	SHA۱	
			فساد اداری در اداره‌های دولتی و نفوذ آن بر بسیاری اداره‌های بزرگ و کوچک موجب تضعیف و بی‌اعتمادی نهادهای دولت شد.	SAM۳	بی‌اعتمادی عمومی
	۳	فساد			



فساداداری باعث گردید که نهادهای دولتی مشروعیت و مقبولیت عمومی را از دست بدهد.	SHA۸			
فساداداری و نبود حکومت‌داری خوب موجب شد که میان دولت - و میان ملت بی‌اعتمادی ایجا شود.	SHA۸			
فساد گسترده که هم کارایی دولت را پایین آورد و هم اعتماد مردم را از بین برد.	RA۲			
فساد اداری و ضعف حکومت داری بی‌اعتمادی مردم نسبت به نهادهای دولتی را تشدید کرد.	NK۱۵			
در سال ۲۰۱۹ بعد از اعلام نتایج انتخابات ریاست جمهوری و به دلیل تقلب گسترده هر دو نامزد خود را برنده انتخابات اعلام نمود و مراسم تحلف انجام داده‌اند.	AB۱۰	تقلب انتخاباتی		
تقلب و بحران اعتماد به انتخابات از پیامدهای اساسی فساد بود.	RA۲			
تقلب معمولاً از ناحیه دولت و کارگزاران حکومتی صورت می‌گرفتند	MH۱۴			
فرهنگ پاسخ‌گویی در نهادهای دولتی افغانستان نهادینه نشده- بود.	SAM۷	نبود پاسخگویی	وابستگی خارجی	4
نهادهای دولتی از شفافیت و پاسخگویی به بهانه‌های متفاوت فرار می‌نمود.	SH۶			
کمک‌های کشورهای خارجی بدون برنامه و مدیریت مصرف	AB۱۰			



می‌گردید و نهادهای دولتی هیچگونه پاسخگویی نداشت.				
عدم برنامه اقتصادی دولت در قبال کمک‌های خارجی موجب فرار از پاسخ‌گویی شده بود.	WGA۵			
دولت برای تحقق امنیت، تأمین بودجه، تجهیزات نظامی و غیرنظامی و نیروی انسانی وابسته به خارجی‌ها بودند	MH۱۴			
دخالت خارجی‌ها در تصمیم‌گیری سیاسی باعث تعارض می‌شد.	SH۶	تعارض منافع خارجی‌ها و دولت افغانستان		
اولویت‌های خارجی‌ها و دولت افغانستان متفاوت و این امر منجر تضاد می‌گردید.	MAN۹			
خارجی‌ها در تعیین سیاست‌های خارجی و مذاکرات افغانستان فشار وارد می‌کرد و امر منجر به اختلاف و تعارض می‌گردید.	MANP۱۳			
وابستگی به کمک خارجی باعث نفوذ کشورها ذینفع در میان نخبگان و تصمیم‌گیرگان حکومتی شدند.	WGA۵	نفوذ کشورهای قدرتمند		
کشورهای کمک‌کننده از این طریق نفوذ خود را در درون نهادهای دولت حفظ می‌کردند.	MH۱۴			
حضور و نفوذ قدرت‌های جهانی و سازمان‌های بین‌المللی همزمان که منابع و مشروعیت آورد، وابستگی و تضعیف ظرفیت محلی را نیز تشدید کرد.	SHA۱			



۴-۱. گزارش نهایی یافته‌های تحقیق

بر اساس یافته‌های این تحقیق، افغانستان در دو دهه گذشته شاهد شکل‌گیری نهادهای رسمی، تدوین قانون اساسی، توسعه خدمات عمومی در حوزه‌هایی رسانه‌ها، انتخابات، زنان و حقوق بشر و مشارکت اجتماعی و سیاسی مردم، و... بوده است که از جمله عوامل مهم دولت - ملت‌سازی در این کشور محاسبه می‌شود. این دستاوردها، هرچند مقطعی و بیشتر در مناطق شهری متمرکز بودند و در راستاهای افغانستان به نسبی نیز مطرح دنبال و مطرح شده‌بودند. همه‌ی این دست‌آوردها نشان‌دهنده تلاش‌هایی برای پایه‌گذاری دولت مدرن در افغانستان بود. یافته‌های تحقیق بر مبنای مصاحبه عمقی با استادان دانشگاه و آگاهان روابط بین‌الملل، حاکی از نقش موثر چهار عامل کلیدی در شکل‌گیری روند دولت ملت‌سازی در افغانستان ۲۰۰۱-۲۰۲۲ است. به باور مشارکت کنندگان این پژوهش، اگرچه موفقیت روند دولت - ملت‌سازی محدود، شکننده و ناپایدار بوده است، اما با این حال، در دو دهه گذشته، پیشرفت‌هایی در زمینه نهادسازی، رایه خدمات عمومی محدود و تقویت حضور بین‌المللی صورت گرفت. مشارکت کنندگان این پژوهش با اینکه پروسه مذکور را مقطعی، ناپایدار و متأثر از نوسازی غربی می‌دانند، به این باور اند که در مجموع طی بیست سال گذشته زمینه‌هایی برای رشد رسانه‌ها، شکل‌گیری نظام انتخاباتی دموکراتیک، رشد جامعه مدنی و مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان فراهم شد. به اعتقاد مشارکت کنندگان این پژوهش؛ چهار عامل مهم و موثر دولت - ملت‌سازی در افغانستان عبارت اند از رشد کمی و کیفی رسانه‌ها، شکل‌گیری پروسه انتخابات، ایجاد و تقویت جامعه مدنی و در نهایت نقش پررنگ زنان در امور اجتماعی و سیاسی افغانستان بوده‌است.

این چهار عامل موثر به عنوان «مضامین اصلی تحقیق» از دل گفته‌های ۱۵ متخصص استخراج شده‌است و پاسخ‌های اساتید دانشگاه و کارشناسان روابط بین‌الملل مبتنی بر فهم علمی و تخصص آن‌ها رایه شده‌اند. اگرچه برخی از مشارکت کنندگان آموزش عالی را نیز یکی از مهم‌ترین عامل دولت - ملت‌سازی در افغانستان یاد کرده‌اند، اما این مضمون در میان مصاحبه شوندگان مورد اختلاف نظر بود. فشرده‌ی سخنان مصاحبه شوندگان را می‌توان چنین گفت: در پروسه دولت - ملت‌سازی چندین انتخابات ریاست جمهوری و پارلمانی و حتی شورای ولایتی به‌طور گسترده برگزار گردید، مشارکت و سهم‌گیری مردم در قدرت و تصمیم‌گیری سیاسی به صورت نسبی محقق شد و علاوه بر آن فرصت‌هایی قابل توجهی در حوزه آموز و پرورش و تحصیلات عالی نیز فراهم گردید و رسانه‌های آزاد و خصوصی در کنار رسانه‌های دولتی و حزبی، نقش پر رنگی در تامین جریان آزاد اطلاعات داشتند.

براساس سخنان مشارکت کنندگان، نخستین مضمون مشترک که به‌عنوان عامل موثر در فرایند دولت - ملت‌سازی افغانستان نقش بازی کرد، رسانه‌ها بود. تحلیل مضمون سخنان مصاحبه‌شدگان در حوزه رسانه‌ها، شامل چند مضمون فرعی شد که از آن‌جمله به فضای باز رسانه‌ای، نقش رسانه‌ها بر انسجام اجتماعی، نقش رسانه‌ها بر رشد آگاهی عمومی، نقش موثر رسانه‌ها در حمایت و حضور در انتخابات بود. در همین پیوند، پاسخ دهنده‌ی با کد اشتراک MANP۱۳ می‌گوید: «در دو دهه فضای نسبتاً باز برای فعالیت رسانه‌ها و آزادی بیان و عقیده ایجاد شد. اما این فضاهای باز محدود و عمدتاً در شهرها باقی ماندند. فرایند دولت - ملت‌سازی زمینه و بستری قانون رسانه‌ها و شکل‌گیری رسانه‌های آزاد، و... فراهم نمود». موفقیت روند دولت - ملت‌سازی در عرصه‌های تأسیس نهادهای حقوق بشری، رسانه‌های آزاد، پارلمان، کمیسیون‌های انتخاباتی، فضایی برای مشارکت سیاسی، نظارت مدنی و رشد آزادی بیان همراه بوده‌اند.

در این مورد مصاحبه کننده‌ی با کد اشتراک MANP۱۳ می‌گوید: «کثرت رسانه‌ای و آزادی بیان در کشور میان سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۲۱ بدون شک در تایخ افغانستان بی نظیر بود». فضای باز رسانه‌ای فرصت برای بلند کردن صدای مردم در رسانه‌ها، تقویت حس شهروندی و آگاهی عمومی را فراهم کرده‌بود. پاسخ دهنده‌ی با کد اشتراک RA۲ می‌گوید: «رسانه‌ها نقش مهمی داشتند، به‌ویژه در شهرها آگاهی و مطالبه‌گری را بالا بردند». تلاش نهادهای حکومتی، نخبگان، رسانه‌ها، نهادهای مدنی و مردم افغانستان در برگزاری انتخابات گسترده می‌توان حرکتی در روند دولت - ملت‌سازی تلقی نمود.

براساس دیدگاه‌های مصاحبه‌شوندگان این پژوهش، «شکل‌گیری نظام انتخاباتی دموکراتیک» به‌عنوان دومین مضمون اصلی و یا عامل موثر در روند دولت-ملت‌سازی شناخته شد. تحلیل گفته‌های آنان براساس روش تحلیل مضمون، به سه مضمون فرعی تقسیم شد که عبارت‌اند از نقش احزاب سیاسی در برگزاری انتخابات، مشارکت مردم در انتخابات و اعتماد عمومی به نهادهای انتخاباتی خصوصاً در دور اول انتخابات ریاست جمهوری بود. در پیوند به نقش احزاب سیاسی در برگزاری انتخابات، مصاحبه‌شوندگان با کدهای HR۱۵ و NK۱۱ می‌گویند که احزاب سیاسی در انتخابات پررنگ بود؛ ولی با رویکرد قومی نقش و مشارکت داشتند. این در حالی است که مشارکت‌کنندگان با کدهای RA۲ و SHA۸ چنین باور دارند: «احزاب سیاسی بیشتر شخصی و ضعیف بودند و کمتر توانستند نماینده واقعی جامعه باشند و در برگزاری انتخابات تلاش می‌کردند». عامل تأثیرگذار دیگر و مرتبط به انتخابات، مشارکت مردم در این پروسه بود که از طریق تحلیل مضمون براساس دیدگاه‌های مصاحبه‌شوندگان شناسایی شد.



جواب دهنده‌های با کد اشتراک SH ۶ و SAM۳ در این مورد می‌گویند: «رفتن مردم به پای صندوق های رای، گسترده بود». با این همه بعضی مصاحبه شوندگان با شک و تردید، از مشارکت مردم یاد می‌کنند؛ طوری که

«است»، پاسخگویان با SAM۳، SAM۷، RH۱۱ به این عقیده هستند که «مشارکت سیاسی مردم در انتخابات نیم‌بنده بوده

کدهای AM۱۲، SH۶، SHA۸ به این باور هستند: «مشارکت سیاسی مردم اغلب به شکل صوری و انتخاباتی جلوه کرد».

در پیوند به «مضمون انتخابات دموکراتیک در افغانستان»، پاسخگویان از عنصری به نام «اعتماد عمومی به روند انتخابات» در اوایل جمهوریت نیز یاد می‌کنند. پاسخگویان با کدهای AB۱۰ و RA۲ تاکید می‌کنند: «در آغاز حاکمیت های موقت و انتقالی مردم افغانستان نسبت به یک روند سیاسی شفاف و مبتنی بر خواست و اراده سیاسی ملی باور داشتند» اما بعضی پاسخگویان ضمن تایید بر حضور جامعه در انتخابات، به این نکته تاکید می‌کنند که از فرصتی به نام انتخابات در بعدها استفاده منفی صورت گرفت؛ طوری که مصاحبه شوندگان RA۲، SHA۱، SAM۷، MANP۱۳ می‌گویند: «انتخابات به جای آن که ابزار همبستگی ملی باشد، به صحنه رقابت‌های قومی تبدیل شد و اعتماد عمومی را نسبت به آن زدود». رشد جامعه مدنی به عنوان سومین مولفه تاثیرگذار و سومین مضمون اصلی در این تحقیق شناسایی شد. تحلیل مضمون پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان نشان داد که «رشد جامعه مدنی» در افغانستان بر سه محور اساسی استوار بوده است که در این تحقیق به عنوان مضامین فرعی شناسایی شدند. این سه محور عبارت اند از جامعه مدنی به حیث پل میان مردم و دولت، نقش موثر جامعه در تحقق حقوق بشر، نقش جامعه مدنی بر رشد آگاهی بودند. در زمینه جایگاه ارتباطی جامعه مدنی در زمان جمهوریت، مصاحبه شوندگان به چهار گروه تقسیم شدند. مصاحبه شوند با کد SAM۷ می‌گویند: «ارتباط جامعه مدنی با دولت و نقش آن به عنوان عوامل ملت سازی در افغانستان تاحدی موثر بوده است» این در حالی است که گروه دوم، AB۱۰ و RA۲ می‌گویند جامعه مدنی در سلح ملی و محلی پل ارتباطی میان جامعه و دولت بودند و مصاحبه شوندگان با کد MANP۱۳ به این باور است که جامعه مدنی در شهرها متمرکز بودند و نفوذ محدودی در مناطق روستایی داشتند و مصاحبه شوندگان با کدهای SHA۸ و MANP۱۳ به این باور هستند «جامعه مدنی در ایجاد گفتمان حقوق بشر و دموکراسی سهم داشت». در پیوند به نقش حمایتی جامعه مدنی از حقوق بشر در افغانستان، پاسخگوی با کد NK۱۵ می‌گویند: «جامعه مدنی



نقش مهمی در دفاع از حقوق بشر، حقوق زنان و آزادی‌ها ایفا کرد» این در حالی است که مصاحبه شونده با HR۱۱ به این باور است که نقش جامعه در تحقق ارزش‌های حقوق بشری برجسته و فعالانه بوده است.

چهارمین عامل اثربخش که در این پژوهش به‌عنوان مضمون اصلی شناسایی شد، «مشارکت زنان» در امور اجتماعی، سیاسی و فرهنگی افغانستان بود. یافته‌های به‌دست آمده از سخنان مصاحبه شوندگان در پیوند به مشارکت زنان بر سه مضمون فرعی تقسیم‌بندی گردید که عبارت‌اند از تحقق مشارکت فرهنگی و اجتماعی زنان، سهم قابل توجه زنان افغانستانی در نهادهای تصمیم‌گیری و توانمندسازی زنان در امور فرهنگی و سیاسی بود.

به‌طور خلاصه مشارکت‌کنندگان پژوهش SHA۱ به این باور هستند که مشارکت زنان در قالب انتخابات و برخی فعالیت‌ها نمود یافتند و زنان در مکاتب، دانشگاه‌ها، رسانه‌ها، موسسات خارجی و ادارات دولتی مشغول به کارهای اجتماعی و فرهنگی گردیدند. از سوی دیگر برخی از مشارکت‌کنندگان مانند HR۱۱ و MH۱۴ به این باور هستند که زنان در برخی از وزارت خانه‌ها، استانداری‌ها و نهادهای حقوقی تصمیم‌گیرنده نهایی بوده‌اند و زنان در بسیاری از اجتماع سیاسی، فرهنگی و اقتصادی حضور فعال داشته‌اند. یا برخی از مشارکت‌کنندگان مانند SH۶ و NK۱۵ به ترتیب با ذکر گزاره‌هایی «پروژه‌های متفاوت حرفه‌ای صنایع‌دستی در جهت توانمندسازی زنان اجرا گردید» و «موسسات خارجی برنامه‌های سوادآموزی و قریه‌طلایی را برای توانمندسازی زنان محقق نمودند»، توانمندی زنان را جز اصلی پروسه دولت ملت سازی عنوان کرده‌اند.

به گفته‌ی مشارکت‌کنندگان، قانون اساسی و پارلمان، برگزاری انتخابات و جامعه مدنی مثل نظام مبتنی بر آرای مردم و دموکراسی در افغانستان فراهم نمود و آزادی باعث شد که ملت درد و رنج خود را بدون ترس فریاد کند. در روند دولت - ملت‌سازی در افغانستان؛ رسانه‌ها، نهادهای جامعه مدنی، مراکز علمی و احزابی که تا حدی از قالب قومی فاصله گرفته بودند، از طریق برگزاری سمینارها، کنفرانس‌های خبری و فعالیت‌های آموزشی، کوشیدند تا این روند را نهادینه کنند. دولت افغانستان نیز در این مسیر، هرچند با محدودیت‌های فراوان، بسترهایی برای فعالیت این نهادها فراهم ساخت. نقش رسانه‌ها در اطلاع‌رسانی، آگاهی‌دهی و نقد عملکرد دولت، به‌ویژه پس از سال ۲۰۰۱، بسیار برجسته بود و توانست تا حدی شکاف میان مردم و حکومت را کاهش دهد. مصاحبه شونده با کد اشتراک SHA۱ می‌گوید: «رسانه‌ها با افزایش آگاهی و گشودن فضای عمومی تا حدی کارکرد هابرماسی «حوزه عمومی» را ایفا



کردند». با این که موضوع اصلی این پژوهش بر شناسایی عوامل موثر دولت - ملت سازی در عصر جمهوریت افغانستان متمرکز بود، اما یافته‌های تحقیق براساس پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان نشان داد که همه عوامل فوق همراه با چالش‌های عظیم در این فرایند نقش داشته باشند. به عبارتی، یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که در بیست سال حاکمیت نظام به نام «جمهوری اسلامی افغانستان» پروسه دولت - ملت سازی، یک فرایند بسیار پرچالش بوده است و نمی‌توان از عوامل یاد کرد و چالش‌های جدی آن را نادیده گرفت.

تحلیل مضمون یافته‌های تحقیق نشان داد که مصاحبه‌شوندگان این پژوهش در مجموع چهار فاکتور جدی را به عنوان چالش‌های دولت - ملت سازی در افغانستان مطرح کردند که در این تحقیق به عنوان مضامین اصلی چالش‌های دولت - ملت سازی شناسایی شدند. براساس گفته‌های پاسخگویان، این چالش‌ها یا مضامین اصلی عبارت اند از دولت شکننده، فقدان حاکمیت سراسری قانون، فساد و وابستگی خارجی بوده اند. براساس اعتقاد مصاحبه شونده‌گان، «نخستین و مهم ترین چالش» شکنندگی دولت بوده است که با چارچوب مفهومی این تحقیق نیز مرتبط است. پاسخگویان برای این فاکتور اصلی که در این جا به حیث یک مضمون اصلی در نظر گرفته شده است، چند دلیل عمده می‌آورند که پژوهشگر آن را از طریق تحلیل مضمون به مضامین فرعی تقسیم بندی کرده است. از آن جمله می‌توان به «ناکارآمدی در حوزه امنیتی و اقتصادی»، ساختار قبیله‌ای جامعه افغانستان، اختلاف قومی - زبانی و «فقدان اجماع ملی» اشاره کرد. به عقیده مصاحبه شونده‌گان به ترتیب، SHA^۱، RA^۲، SHA^۸، AM^{۱۲}، «ناکارآمدی در حوزه‌های امنیتی و اقتصادی مانع از آن شد که این دستاوردها به بنیانی پایدار برای شکل گیری یک دولت مقتدر بدل نشود»، «تأمین امنیت و قیمت‌های بازار از توانایی و کنترل دولت خارج بود»، «نهادهای امنیتی و وزارت خانه‌های اقتصادی در انجام وظایف شان ناکارآمد بود»، «ساختار قبیله‌ای جامعه رقابت میان گروه‌های سیاسی ایجاد کرده و امر موجب گروه‌گرایی و چندپارچگی افغانستان شده است. این در حالی است که مصاحبه شونده‌گان SAM^۳ با طرح این جمله «قوم‌گرایی و سلطه تفکر مردسالار مهم ترین چالش بر جامعه محسوب می‌شود»، WGA^۵ با ابراز این دیدگاه «شکاف‌های قومی و زبانی از طرف رهبران قومی مطرح می‌گردید» MANP^{۱۳} با این جمله اختلاف قومی و زبانی جامعه افغانستان را به گروه‌های عمده قومی چون (پشتون، تاجیک، هزاره، سادات، ازبک، ترکمن، بلوچ و غیره) تقسیم نموده‌اند، اختلاف قومی و زبانی را دومین چالش و عنصر اصلی دولت شکننده در افغانستان عنوان می‌کنند.

در بحث اجماع ملی، SHA۱، RA۲، MH۱۴ تنوع قومی، وجود هویت‌های قومی و محلی و قومگرایی را از عناصر اصلی دولت شکننده تعریف می‌کنند. البته یکی از مهم‌ترین موانع در راستای دولت - ملت‌سازی در افغانستان، فقدان یک هویت ملی فراگیر و شکنندگی احساس تعلق مشترک در میان شهروندان شناسایی شد. تنوع قومی، زبانی و مذهبی، همراه با ساختار قبیله‌ای و رقابت‌های محلی، مانع شکل‌گیری وحدت ملی شد و وفاداری‌های محلی جایگزین انسجام ملی گردید. پاسخ دهنده با کد اشتراک RA۲ می‌گوید: «هویت‌های قومی و محلی که خیلی قوی‌تر از هویت ملی بودند و مانع شکل‌گیری حس مشترک شهروندی شدند». علاوه بر قوم‌گرایی؛ سلطه تفکر مردسالار، مخالفت با مدرنیسم و نبود تاریخ و فرهنگ مشترک میان اقوام، به بحران هویت ملی دامن زد و در چنین شرایطی دولت افغانستان به کمک‌های خارجی وابسته بود و این وابستگی موجب شد نهادهای دولتی به‌جای نماد اقتدار ملی، به ساختارهایی آسیب‌پذیر و غیرمستقل تبدیل شوند. جواب دهنده‌ی با کد اشتراک ۱۴ MH می‌گوید: «دولت برای تحقق امنیت، تأمین بودجه، تجهیزات نظامی و غیرنظامی و نیروی انسانی وابسته به خارجی‌ها بودند». حضور گروه‌های مسلح، جنگ و ناامنی و نفوذ قدرت‌های خارجی، اقتدار سیاسی را به‌شدت تضعیف کرد. وابستگی به کمک‌های خارجی، رشد قاچاق و افزایش نرخ بالای بیکاری، نابرابری در توزیع منابع، و مدیریت ناعادلانه منابع روند دولت - ملت‌سازی در افغانستان تضعیف نمود. اشتراک کننده‌ی با کد اشتراک SHA۱ می‌گوید: «حضور و نفوذ قدرت‌های جهانی و سازمان‌های بین‌المللی همزمان که منابع و مشروعیت آورد، وابستگی و تضعیف ظرفیت محلی را نیز تشدید کرد». احزاب سیاسی افغانستان در این برهه تاریخی بر پایه تعلقات قومی شکل گرفتند و تمرکز آنها بر منافع طلبی و کسب قدرت مبتنی بر ارزش‌های قومی بودند.

ساختار شکننده دولت افغانستان موجب گردید ساختار قبیله‌ای و قوم‌گرایی و طرح و رشد خرد هویت‌ها این جامعه بیش‌از پیش برجسته و پرنگ شود. مصاحبه شونده‌ی با کد اشتراک در این باب می‌گوید: «اختلاف قومی و زبانی جامعه افغانستان را به گروه‌های عمده قومی چون (پشتون، تاجیک، هزاره سادات، ازبک، ترکمن، بلوچ و غیره) تقسیم نموده‌اند». فقدان حاکمیت قانون و فساد اداری، وابستگی نهادهای دولتی به کمک مالی خارجی‌ها موجب گردید که اجماع میان دولتمران، نخبگان و مردم افغانستان نگیرند و امر منجر به بی‌اعتمادی و فقدان حس تعلق ملی را تقویت کنند. همین‌گونه، فساد یکی از چالش‌های دولت - ملت‌سازی در این تحقیق شناسایی شد. برای نمونه، مشارکت سیاسی به‌عنوان یکی از عوامل مهم موثر در فرآیند دولت - ملت‌سازی از نظر مصاحبه شوندگان در افغانستان دوران جمهوریت



تلقی شد؛ اما به باور مصاحبه شوندگان، با این که مشارکت در این دوره هرچند در ظاهر گسترده بود، اما در عمل به دلیل تقلب انتخاباتی، ناامنی و بی‌اعتمادی عمومی، نتوانست به انسجام ملی و تقویت هویت مشترک منجر شود.

مصاحبه دهنده‌ی با کد اشتراک HR۱۱ می‌گوید: « زنان در برخی از وزارت خانه‌ها، استان‌داری‌ها و نهادهای حقوقی تصمیم‌گیرنده نهایی بوده‌اند». با توجه بر اینکه در دو دهه گذشته، پیشرفت‌هایی در زمینه نهادسازی، ارائه خدمات عمومی محدود و تقویت حضور بین‌المللی صورت گرفت، اما موفقیت روند دولت - ملت‌سازی را می‌توان محدود، شکننده و ناپایدار دانست. چون فقدان یک هویت ملی فراگیر، ضعف مشروعیت و بی‌اعتمادی عمومی و ضعف در حوزه‌های امنیتی و اقتصادی باعث گردید که این دستاوردها در روند دولت - ملت‌سازی موفق نباشد. مصاحبه شونده‌ی با کد اشتراک SHA۱ می‌گوید: «ناکارآمدی در حوزه‌های امنیتی و اقتصادی مانع از آن شد که این دستاوردها به بنیانی پایدار برای شکل‌گیری یک دولت مقتدر بدل شوند». در نهایت به باور مصاحبه‌شوندگان این پژوهش، چالش‌ها، محدودیت‌ها و شکنندگی‌های ساختاری مانع از تثبیت و پایداری روند دولت - ملت‌سازی در افغانستان گردید. فرایند دولت - ملت‌سازی در افغانستان در بستر تاریخی و اجتماعی‌ای رخ داد که از تنوع قومی و شکاف‌های هویتی عمیق شکل گرفته بود. این میراث تاریخی موجب شد وحدت ملی و احساس تعلق مشترک در سطح شهروندی، شکننده و متزلزل باقی بماند.

نتیجه‌گیری

این مقاله تحت عنوان عوامل داخلی مؤثر بر روند دولت - ملت‌سازی در افغانستان ۲۰۲۲ - ۲۰۰۱: خوانش استادان دانشگاه و کارشناسان روابط بین‌الملل تدوین یافته‌است. چارچوب مفهومی پژوهش از تجمع مفاهیمی همچون دولت شکننده، ساختارگرایی نهادی، چرخش نخبگان و جامعه موزاییکی شکل گرفته است. نتایج تحقیق مبتنی بر یافته‌ها از دل گفتگوی عمیق با مصاحبه‌شوندگان، حاکی از جایگاه مؤثر چهار عنصر (رشد کیفی و کمی رسانه‌ها)، (شکل‌گیری نظام انتخاباتی دموکراتیک)، (توسعه جامعه مدنی) و (شکل‌گیری و افزایش مشارکت زنان) در امور اجتماعی و سیاسی همچون انتخابات، مکاتب، دانشگاه‌ها و اداره‌های دولتی و شرکت‌های خصوصی بوده است. چهار عامل اصلی از دل گفته‌های این ۱۵ متخصص استخراج شده و به عنوان عامل اصلی دولت - ملت‌سازی در افغانستان شناسایی کرده‌اند. اما بخش دوم این پژوهش نشان داد که پروسه دولت - ملت‌سازی به دلیل موجودیت شماری از چالش‌های بسیار جدی در افغانستان ناکام بوده است و در نهایت با سقوط دولت و فرار نخبگان، نظام



و این پروسه با شکست مواجه شد و زمینه حضور گروه سیاسی دیگر تحت عنوان طالبان فراهم گردید. به باور مصاحبه شوندگان، با وجود عوامل موثر دولت ملت سازی، عواملی چون فساد، نبود حاکمیت قانون، شکنندگی دولت و وابستگی خارجی باعث شد که پروسه به نام دولت - ملت سازی به ناکامی منجر شود و شکست وحشتناکی را تجربه کند. بنابراین، نتایج این تحقیق نشانگر وجود دو عنصر در روند دولت - ملت سازی در افغانستان است؛ عناصری که از دل عوامل موثر می آیند و عناصری که از دل چالش های سر بیرون می کنند. براساس یافته های این تحقیق، عوامل موثر دولت باعث شد که نهادهای دموکراتیک به صورت نسبی شکل بگیرند، بروکراسی حالت نرمال خود را به دست بیاورند، خدمات عمومی همچون آموزش، بهداشت و زیرساخت توسعه یابند، قانون اساسی، مجموعه قوانین عادی، نهادهای حقوق بشری، ساختارهای مدرن نهادهای دولتی و غیر دولتی مدرن ایجاد شود. مردم فرصت های تازه ای در بخش آموزش در مکاتب و دانشگاه ها پیدا کردند. اما افزون بر مؤثریت و موفقیت های ذکر شده، عوامل داخلی فوق در برابر یکسری چالش ها کمر خم نموده و روند دولت - ملت سازی با تمامی دست آوردها و موفقیت اش به شکست مواجه گردید.

References

- Alem, A., & Ensafi, M. (2018). Understanding the transition from structuralism to post-structuralism. *Politics Quarterly*, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, 48(1), Spring (59-76), In Persian.
- Abedi Ardakani, M. (2009). Pareto and the idea of elitism. *Political-Economic Information*, 269-270 (198-212), In Persian.
- Braun, V. and Clarke, V (2006), *Using thematic analysis in Psychology*, Qualitative Research in in Psychology, Taylor and Francis.
- Ebrahimi, S. (2018). Factors contributing to state fragility in Afghanistan (Master's thesis, University of Mazandaran, Department of Political Science), In Persian.
- Farzan, A. Sh. (2002). *Afghanistan: From resistance to victory*. Mashhad: Ahmad Shah Farzan Publishing, In Persian.
- Fayzi, M. M. (2016). Identity, religion, and nation-building in Israel (Master's thesis, Allameh Tabataba'i University, Department of Regional Studies), In Persian.
- Haghighi, Sh. (2008). *Transition from modernity*. Tehran: Agah Publishing, In Persian.
- Javadi, M. A., & Nikpey, A. (2010). The idea and concept of structuralism: A study of Saussure and Lévi-Strauss. *Ma'refat-e Farhangi-e Ejtemaei*, 3 (177-204), In Persian.



- Jafari, H. A., et al. (2011). Thematic analysis and theme networks: A simple and effective method for explaining patterns in qualitative data. *Strategic Management Thought*, 10 (151-198), In Persian.
- Lindlof, T., & Taylor, B. (2009). *Qualitative communication research methods* (A. Giviyani, Trans.). Tehran: Hamshahri Publishing, In Persian.
- Nigel king and Christin Horrocks (2010), *Qualitative Interviews Require careful ethical consideration*.
- Niyakouei, S. A., & Pirmohammadi, S. (2019). Fragile state of Iraq and the intervention of regional and transregional powers (2011–2018). *Iranian Journal of International Politics*, 1 (191-216) In Persian.
- Noormohammadi, M., & Fasihi Dolatshahi, M. A. (2017). Explaining the factors behind the failure of the post-Taliban Afghan state through the lens of regional security complex theory. *Political Sociology of the Islamic World*, 1 (175-202) In Persian.
- Migdal, Joel, S (1988), *Strong Societies and Weak States-Society Relations and State Capabilities in the Third World* Princeton, University Press.
- Roche, G. (1995). *Social changes* (M. Vosoughi, Trans., 6th ed.). Tehran: Ney Publishing.
- Sadeqi, H. (2018). *The role of political elites in political convergence and divergence in Afghanistan (1979–2016)* (Master's thesis, University of Birjand, Department of Political Science) In Persian.
- Taheri, M. (2008). Elites and elitism. *Journal of Social Science Education*, 39 (23-42) In Persian.
- Vaezi, H. (2012). *Afghanistan and the incomplete structures of national identity*. Tehran: Tehran Publishing, In Persian.
- Wendt, A. (1992), *Anarchy is what states Make of it: the Social Construction of Power Politics*, International Organization, Cambridge University